

ERMENİ DİASPORASI VE KÜLTÜRLEŞME STRATEJİLERİ: LÜBNAN, FRANSA VE ABD ÖRNEKLERİ ÜZERİNDE BİR İNCELEME

Caner Övsan ÇAKAŞ*

Geliş:14.11.2018 / Kabul:05.12.2018

Öz

Osmanlı İmparatorluğu içerisinde özellikle Doğu Anadolu bölgesinde ikamet eden Ermeni nüfus 19.Yüzyılda yavaş bir şekilde, 20.Yüzyıl başlarında ise gerek 1915'te meydana gelen trajik olayların etkisiyle gerekse Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılma süreci sırasında bölgede meydana gelen etnik, kültürel ve ekonomik sıkıntılar nedeniyle büyük kitlesel göç hareketlerinde bulunmuştur. Bu kitlesel göçler Ermeni Diasporası'nı; Yahudi Diasporası, Yunan (Rum) Diasporası gibi klasik diasporaların birisi haline getirmiştir. Bu çalışmada Osmanlı İmparatorluğu topraklarından göç eden Ermeni nüfusun, bu nüfusun en çok göç ettiği üç ülkede, Lübnan, Fransa ve ABD, tercih ettiği kültürleşme stratejileri incelenmiştir. Bahse konu inceleme sürecinde anılan ülkelerdeki Ermeni diasporasının ve ev sahibi toplumun sosyal, tarihsel ve politik dinamikleri üzerinde durulmuştur. Çalışmanın sonucunda ise Ermeni Diasporası'nın Lübnan'da ayrılma (seperation) ve bir oranda ayırma (segration), Fransa ve ABD 'de ise büyük oranda asimilasyon (assimilation) ve nispeten az oranda entegrasyon (integration) stratejilerini tercih ettikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ermeni Diasporası, Kültürleşme Stratejileri, Göç, Lübnan, Fransa, ABD.

ARMENIAN DIASPORA AND ACCULTRATION STRATEGIES: AN ANALYSIS OF THE LEBANON, FRANCE AND USA EXAMPLES

Abstract

The Armanian minority of the Ottoman Empire which predominantly had resided in Eastern Anatolia, had experienced mass deportations and migrations during the end of 19th. centruy and beginings of 20th. centruy due to not only impact of developments in 1915, but also effects of ethnic, cultural and economical problems as a result of demolishing of Ottoman Empire. These mass deportations and migrations had shaped the Armenian Diaspora as a classical diaspora such as Jews Diaspora and Greece Diaspora. In this study, the acculturation strategies of Armenian Diaspora are elaborated in three fundamental host

---

* Dr., Araştırmacı Yazar, ovsancakas@hotmail.com.

countries namely, Lebanon, France and U.S.A. It will be elaborated that whether the Armenian Diaspora in Lebanon adopted separation and segregation, in France and U.S.A. assimilation and integration or not in line with the empirical data. As a result of the study, it was concluded that the Armenian Diaspora preferred separation and segregation in Lebanon and mostly assimilation and integration in France and USA.

Keywords: Armenian Diaspora, Acculturation Strategies, Immigration, Lebanon, France, U.S.A.

Giriş

Osmanlı İmparatorluğu içerisinde özellikle Doğu Anadolu bölgesinde ikamet eden Ermeni nüfus 19.YY'da yavaş bir şekilde, 20.YY başlarında ise gerek 1915'te meydana gelen trajik olayların etkisiyle gerekse Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılma süreci sırasında bölgede meydana gelen etnik, kültürel ve ekonomik sıkıntılar nedeniyle büyük kitlesel göç hareketlerinde bulunmuştur. Bu kitlesel göçler Ermeni Diasporası'nı; Yahudi Diasporası, Yunan (Rum) Diasporası gibi klasik diasporaların birisi haline getirmiştir. Bu çalışmada da kitlesel göçler sonucu oluşan söz konusu Ermeni Diasporası'nın yaşadığı kültürel değişimlerin ve benimsediği kültürleşme stratejilerinin analiz edilmesi amaçlanmıştır. Bu minvalde öncelikli olarak diaspora kavramı ve diasporadaki kültürleşme stratejileri üzerinde durulacaktır. Bu kapsamda da diaspora kavramının tanımı ve kapsamı mercek altına alınacaktır. Akabinde ise Ermeni Diasporası'nın kültürleşme stratejilerinin bağımlı ve bağımsız değişkenleri tespit edilemeye çalışılacaktır. Zira tarih boyunca farklı motivasyonların neden olduğu kitlesel göçlerden dolayı söz konusu Ermeni Diasporası dünyanın dört bir yanına dağılmış ve buldukları ülkelerin siyasi, ekonomik ve toplumsal şartları nezdinde farklı değişkenlere bağlı farklı kültürleşme stratejileri benimsemiştir. Ermeni Diasporası'nın benimsediği bu farklı kültürleşme stratejileri ise söz konusu diaspora toplumunun gerek Ermeni ulusal bilincinin oluşumunda gerekse geçmiş hatıraların yeniden canlandırılması ile ortaya çıkan Türkiye düşmanlığına verilen kitlesel desteğin oranında önemli bir belirleyici unsur öne çıkmaktadır. Söz konusu farklı kültürleşme stratejileri üzerinde durulurken ayrıca Ermeni Diasporası'nın buldukları ülkelerdeki Ermeni Kilisesi ile olan ilişkilerine de değinilecektir. Zira Ermeni Kilisesi, gerek Ermenilerin kendilerini ilk Hıristiyanlığı kabul eden millet olarak kabul etmeleri, gerekse yüzyıllarca süren Türk idaresi altında Ermeni kimliğini yansıtan tek kurum olması açısından Ermeni toplumu için önemli bir yere sahip olmakla beraber Ermeni Diasporası'nın tutum ve politikaların üzerinde de önemli etkiye sahiptir. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde ise Ermeni Diasporası'nın en çok aktif olduğu

Lübnan, Fransa ve ABD’de bahse konu kültürleşme stratejilerinden hangilerinin söz konusu ülkelerdeki Ermeni Diasporaları tarafından baskın olarak tercih edildiği incelenecek ve bir kıyaslama yapılmaya çalışılacaktır.

1. Diaspora Kavramı ve Ermeniler

Diaspora kelimesi eski Yunanca bir kelime olup, anlam olarak anakentten (metropolis) uzakta yaşayan ve bu anakente bağlı koloniler kuran halkı ifade etmektedir. Zaman içerisinde kavram, baskın bir etnik topluluk içerisinde siyasi, ekonomik, kültürel veya kimliksel nedenlerle azınlık olarak yaşayan toplulukları belirtmek amacıyla kullanılmaya başlanmıştır (Brubaker, 2005: 1). Brubaker, belli bir topluluğun diaspora olarak tanımlanması için üç kriterin gerekli olduğunu savunmaktadır. Bu çalışmada da bu kriterler dikkate alınacaktır. Bunlardan birincisi, anılan topluluğun hayali veya gerçek bir anavatana bağlı olması gerekmektedir. İkincisi, anılan toplumun zaman içerisinde buldukları ana coğrafyadan dağılması, son olarak da mevcut kimliklerini, yerleşmiş oldukları bölgenin baskın toplumunun kültüründe erimeden korumaları ve baskın toplum kimliği ile kendi kimlikleri arasındaki sınırı nesiller boyunca muhafaza etmeleri gerekmektedir (Brubaker, 2005: 3-5). Bahsedilen üç kriterin Ermeni toplumu için değerlendirilmesinin yerinde olduğu düşünülmektedir. Ermeni toplumu için bir hem gerçek hem de hayali bir anavatan kavramı mevcuttur. Ermenistan, farklı ülkelerde yaşayan Ermeni toplumları için bağımsız ve gerçek bir anavatan varlığını sağlamaktadır. Ancak üzerinde durulması gerekli husus şudur ki diaspora Ermenileri daha çok mevcut anavatanları olan Ermenistan yerine hayali anavatan olarak Doğu Anadolu, Kilikya, Nahçıvan ve Ermenistan Cumhuriyeti topraklarını kapsadığına inandıkları Büyük Ermenistan ülküsü üzerinde durmakta ve Ermeni kimliğini bu hayali anavatan kavramı çerçevesinde oluşturdukları sosyal gerçekliğe göre inşa etmektedirler (Panossian, 2006: 318-320; Dadrian, 1995; Suny, 1993: 156-157).

Sonuç olarak, Ermeni toplumu için bir bağlılık gösterilen hayali bir anavatanın varlığından söz edilebilir. Belli zaman içerisinde dağılma konusu dikkate alındığında ise Ermeni toplumunun belki de dünya tarihinde en fazla dağılmış topluluklardan biri olduğu söylenebilir (Walker, 1980; Waldstreicher, 1989: 23-38). Hatta çoğu Ermeni ailesinin aynı nesil içerisinde birden fazla göç olayına tanıklık ettiği görülmektedir (Walker, 1980). Örneğin Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra Lübnan’dan Fransa’ya ve sonrasında da ABD’ye göç eden çok sayıda Ermeni bulunmaktadır (Panossian, 2006: 122-130). Ermeniler 19.YY’dan itibaren başta ABD ve Fransa olmak üzere Anadolu topraklarından göç etmişlerdir. Bu göç olayı

19.YY’da daha ziyade ekonomik ve ticari nedenlerle, 20.YY başından itibaren, özellikle 1915 olaylarından sonra politik nedenlerle gerçekleşmiştir. (Halaçoğlu, 2009: 97-100). Ayrıca Sovyetler Birliği’nin Kafkasya Ermenistan’ını 1920 yılında ilhak etmesinden sonra geniş kapsamlı bir Ermeni göçü daha yaşanmıştır (Roberts, 2004: 392-394). Günümüzde ABD, Fransa, Lübnan, İngiltere, Brezilya, Arjantin, Kanada, Türkiye, Uruguay, Yunanistan, Kıbrıs Rum Kesimi, Rusya, İran, Suriye, Irak ve Mısır’da hatırı sayılır miktarda nüfusa sahip Ermeni cemaatleri mevcuttur (Roberts, 2004: 395; Panossian, 2006). Diğer bir deyişle, Ermeni toplumu geniş bir zaman içerisinde, dünyanın farklı coğrafyalarına dağılmıştır.

Göç eden Ermeni topluluklarında Ermeni kimliğinin korunması ve göç edilen ülkenin baskın kimliği karşısında Ermeni kimliğine özgü değerlerin sınır çizilerek nesiller boyunca korunup korunmadığı meselesi kesin bir sonuç çıkartılması zor bir konu olmak ile birlikte, bu çalışmada Ermeni Kilisesinin bu konudaki rolü baz olarak alınacaktır. Ermeni Kilisesi, gerek kimliksel gerekse toplumsal alanda Ermeni toplumu için önemli bir yere sahiptir (Walker, 1980; İskefiyeli, 2007: 3; Nalbandian, 1963: 11). Ayrıca Osmanlı İmparatorluğu zamanında uygulanan “millet” sistemi ve 1863 yılında yürürlüğe giren Ermeni Milleti Nizamnamesi sonucunda İmparatorluk sınırlarında Ermeni toplumunun resmi temsilcisi Ermeni Kilisesi olarak kabul edilmiş ve bu gelişme kiliseye politik olarak Ermeni kimliği oluşturmasında güç vermiştir (Ortaylı, 2017: 133-135; Ortaylı, 1985: 73; Şimşir, 2007: 47-49).

Ermeni Kilisesi tarihsel olarak, Osmanlı İmparatorluğu içerisindeki bütün Ermeni isyanlarında aktif rol almış ve Ermeni toplumunun siyasallaşmasında en önemli katalizör görevi görmüş ve Ermeni toplumunun göç ettiği ülkelerde ise Ermenilik bilincinin gelişmesinde en güçlü kurumsal yapı olmuştur (Şimşir, 2007). Başka bir deyişle, denilebilir ki Ermeni Kilise’sine bağlılık Ermeniliğin en önemli belirtisi haline gelmiştir (Şimşir, 2007; Gürün, 1983). Zira Ermeni toplumunun göç ettiği ülkelerde bulunan Ermeni kiliselerinin bu toplumun kimliğini korumak ve gelecek nesillere aktarmak için kullandığı yegane kurum olduğu ileri sürülebilir (Şimşir, 2007). Dolayısıyla bu çalışmada konuk ülkelerde kurulan Ermeni Kiliseleri ve bu kiliselerin faaliyetlerine Ermeni toplumu tarafından katılım oranı, kültürel bağımlılığın tespiti açısından önemli bir değişken olarak kabul edilecektir. Bu çalışmada Ermeni toplumunun konuk ülkelerde bulunan Ermeni kiliselerinin faaliyetlerine katılımının nicel olarak incelenmesi, konunun çok daha geniş bir

araştırmayı gerektirmesi nedeniyle incelenemeyecektir. Bunun yerine konuk ülkelerde bulunan Ermeni kilisesi sayısı, bahse konu kiliselerin kullanıldığı varsayımı kabul edilerek, bu ülkelerdeki Ermeni toplumunun kimlik muhafaza oranıyla pozitif olarak bağlantılı kabul edilecektir. ABD’de yaklaşık 800.000 Ermeni nüfusuna hizmet veren 182 ayrı kilise ve bu kiliseler bağlı toplam 1222 vakıf mevcuttur. Hemen hemen ABD genelinde bütün eyaletlere dağılmış olan bu kiliseler yoğun olarak California, New York ve New Jersey’de bulunmaktadır (Armeniango, 2018). Kanada’da yaklaşık 60.000 Ermeni nüfusa hizmet veren 21 Kilise ve bağlı 390 vakıf bulunmaktadır. Lübnan’da yaklaşık 117.000 Ermeni nüfusa hizmet veren 77 Ermeni Kilisesi bulunmaktadır (Armeniango, 2018). Fransa’da yaklaşık 500.000 Ermeni nüfusa hizmet veren 98 kilise ve bağlı 977 vakıf bulunmaktadır (Armeniango, 2018). Bahse konu belirtilen kilise sayıları Gregoryen, Katolik Ermeni ve Protestan Ermeni Kiliselerinin toplam sayısını ifade etmektedir. Görüldüğü üzere Ermeni toplumunun yerleştiği konuk ülkelerde Ermeni kilisesi ve bağlı vakıf sayısı oldukça fazladır. Ermeni kilisesinin Ermeni ulusal kimliği üzerindeki etkisi dikkate alındığında, Ermeni diasporasında Ermeni kimliği ile konuk ülke kimliği arasında bir sınır koyulmaya çalışıldığı varsayımı çıkarılabilir. Sonuç olarak dünyanın farklı ülkelerine dağılmış Ermeni toplumunun Brubaker’in belirttiği, belli bir topluluğu diaspora olarak tanımlamak için gerekli kriterleri karşıladığı düşünülmektedir. Bu çalışmanın ilerleyen bölümünde yukarıda kabul edilen varsayımla, Ermeni diasporasının üç konuk ülkede, ABD, Fransa ve Lübnan, tercih ettiği kültürleşme stratejileri, bahse konu stratejilerin ve kültürleşme olayının tanımlarıyla birlikte incelenecektir.

2. Kültürleşme Stratejileri ve Ermeniler

2.1. Kültürleşme Kavramı ve Kültürleşme Stratejileri

Kültürleşme (acculturation) kavramı iki farklı kültüre sahip bireylerin veya bu bireylerden oluşan toplumların ilk temas ve sonrasında yaşadıkları ve her iki kültürde de görülebilecek, kültürel değişimleri ifade eden bir fenomendir (Berry, 1997: 6). Kültürleşme, kavramsal olarak her iki kültürde de değişimi ifade etmesine rağmen pratik olarak bu değişim genelde baskın kültüre sahip toplumun içerisinde yaşayan azınlık kültüre ait toplumlardaki kültürel değişimler olarak gerçekleşmektedir (Berry, 1997: 7; Brubaker, 2005: 4). Bu çalışmada da azınlık kültür olan Ermenilerin, konuk ülkelerde yaşadıkları kültürel değişimler dikkate alınacaktır. Dolayısıyla bu çalışmada bireysel kültürleşme her ne kadar toplumsal kültürleşme ile bağlantılı olsa da konunun daraltılması açısından sadece Ermeni Toplumunun toplumsal kültürleşme faaliyeti incelenecektir.

Kültürleşme olayı genelde çeşitli nedenlerle bireysel veya toplu biçimlerde yapılan göç olayının sonucunda yaşanır ve göç faaliyetinin gönüllü bir biçimde yapılması, geçici veya sürekli olarak yapılması kültürleşme stratejilerinin hangisinin benimsenmesi konusunda belirleyici öneme sahiptir (Berry-Sam, 1996: 23). Mülteciler, sığınmacılar ve siyasi sürgünler gibi zoraki nedenlerle göçe tabi olmuş bireylerde ve toplumlarda daha çok negatif yönde bir kabul edilebilecek kültürleşme stratejileri (ayrılma, marjinalleşme gibi) benimsenirken, gönüllü olarak göç eden birey veya toplumlarda (genelde ticari, ekonomik nedenler gibi faktörler nedeniyle göç edenler) daha çok pozitif yönde kültürleşme stratejileri (entegrasyon, asimilasyon gibi) benimsenebilmektedir (Berry-Sam, 1996: 24; Kymlicka, 1995: 177-179). Ayrıca bu göç faaliyetinin sürekli veya geçici ikamet amacıyla yapıp yapılmaması da önemli bir etki faktörüdür (Kymlicka, 1995: 181). Berry, kültürleşme stratejilerini entegrasyon (integration), asimilasyon (assimilation), ayrılma/ayırma (seperation/segregation) ve marjinalleşme (marginisation) olmak üzere dörde ayırmış ve bu kültürleşme stratejilerinden göç eden toplum tarafından hangisinin veya hangilerinin ne oranda tercih edildiğinin belirlenebilmesi için birincisi göç eden toplumun öz kültürünü muhafaza etmeye ne derece yakın olup olmadığı (cultural maintenance) ve ikincisi göç eden toplumun baskın kültüre sahip toplum ile ne kadar temas (contact) ettiği ve baskın toplumun ekonomik, siyasi ve sosyal kurumlarına ne derece katılım (participation) sağladığı olmak üzere iki belirleyici husus olduğunu belirtmiştir (Berry,1997: 9). Bu kapsamda Berry tarafından belirtilen iki hususun göç eden toplumlarda hangi kültürleşme stratejilerinin tercih edilebileceği konusunda aracı değişken (intervening variable) olarak kabul edilmesinin uygun olacağı düşünülmektedir.

Kültür muhafazası ve temas/katılım olarak belirtilen aracı değişkenler için de belirleyici bağımsız değişken olarak göç edilen topluma ait politik, ekonomik, demografik değerler ve konuk ülkedeki baskın toplumdaki göç konusundaki tutum ile bahse konu toplumdaki sosyal destek bağımsız değişken (independent variable) olarak kabul edilecektir. Göç edilen toplumdaki politik, ekonomik ve demografik değerler göç olayının gönüllü yapıp yapılmamasında ve göç olayını neyin motive ettiğinin tespit edilmesinde önemli bir faktördür (Berry, 1997: 16). Richmond, göç edilen topluma ait faktörlerin göç eden toplumun konut ülkede bulunan baskın kültüre karşı ayrılcı veya katılımcı olarak değişen davranışlarda bulunmasına etkili olduğunu, aynı zamanda baskın kültür tarafından göç eden topluma karşı yine kabul edici veya dışlayıcı biçimde değişik tutumların oluşmasına neden olabileceğini belirtmektedir (Richmond, 1993: 7-24). Başka bir deyişle, göç eden

toplumun hangi coğrafyadan, hangi nedenlerle konuk ülkeye geldiği önemli bir faktördür. İkinci bağımsız değişken olarak göç edilen ülkedeki baskın kültürün göç olayına nasıl bir tutum sergilediği (kabul edici ve dışlayıcı) ve göç edilen ülkedeki baskın toplumun sosyal destek konusunda nasıl bir tavır gösterdiği kabul edilecektir. Öncelikli olarak baskın kültürün etnik bir yapıya veya çok kültürlü bir yapıya sahip olmasının önemli bir husus olduğu düşünülmektedir. Çok kültürlü toplumlar daha çok asimilasyonun ve entegrasyonun tercih edilmesi yönünden daha elverişli bir ortam yaratırken, etnik temele dayalı baskın kültürlerde zoraki asimilasyon (pressure cooker), ayrımcılık (segregation) veya marjinalleşme (marginalisation) daha fazla görülmektedir (Murphy, 1995: 221-229). Ayrıca baskın kültürün, göç eden toplum hakkında yaratmış olduğu veya mevcut olan sosyal gerçeklik de önem arz etmektedir. Baskın kültür bazı göç eden toplumlara tarihi, dini, dinsel veya siyasi nedenlerden karşı daha kabul edici olabilirken, bazı göç eden toplumlara daha ayrımcı, dışlayıcı veya yok sayıcı olabilmektedir (Murphy, 1995: 233). Bağımsız ve aracı değişkenlerin tespitinden sonra kültürleşme stratejilerinin tanımlarını yapmak yerinde olacaktır. Çalışmada daha önce değinildiği gibi Berry, asimilasyon (assimilation), entegrasyon (integration), ayrılma/ayırma (separation/segration) ve marjinalleşme (marginalisation) olmak üzere dört farklı strateji olduğunu kabul etmiştir. Bu kapsamda her kültürleşme stratejisinin tanımının yukarıda belirtilen değişkenler bazında tanımlanması yerinde olacaktır.

Asimilasyon, göç eden toplum tarafından mevcut öz kültürün muhafazası konusunda genel bir istek olmaması ve daha çok göç edilen toplumdaki baskın kültür ile temas edilmesi ve baskın kültürün ekonomik, politik ve siyasi yapılarına tam olarak katılım isteği ve çabası olduğu durumunu ifade etmektedir (Berry, 1997: 9). Asimilasyon olayı göç eden toplum tarafından gönüllü olarak yapılabileceği (melting pot) gibi baskın kültür tarafından göç eden topluma bu konuda zorlama yapılması (pressure cooker) sonucunda da olabilmektedir (Berry, 1997: 11).

Entegrasyon, göç eden toplum tarafından hem bir ölçüde öz kültürün korunmasında hem de baskın kültüre katılım ve temasın sağlanmasında bir istek ve çaba olduğu durumu ifade etmektedir (Berry, 1997: 9). Bu durumda göç eden toplum kültürel kimliğinin korunmasında ve konut ülkenin kurumları ile bütünleşmede çıkar sahibidir. Başka bir deyişle, entegrasyon stratejisini kabul eden ve uygulayan toplumlarda öz kimlik bir oranda korunurken konut ülkenin politik, kültürel, ekonomik ve siyasi yapılarıyla sürekli ve uyumlu bir temas ve bahse konu yapılarla katılım söz konusudur (Berry, 1997: 10). Burada önemli olan bir husus daha vardır

ki entegrasyon stratejisinde her iki kültür de (baskın kültür ve göç eden topluma ait kültür) birbirlerini ayrı kültürler olarak kabul eder ve bir arada yaşama konusunda kabul edici ve uzlaşımçı davranırlar (Berry, 1997: 10).

Ayrılma (seperation), göç eden toplum tarafından öz kültürün korumasının çok büyük önem arz ettiği ve korunduğu, aynı zamanda göç eden toplum tarafından bilinçli ve kasıtlı olarak konuk ülke baskın kültürüne ve yapılarına katılmama, temas kurmama yönteminin seçildiği durumları ifade etmektedir (Berry, 1997: 10). Ayrılma tercihi göç eden toplumun veya azınlık kültürün kendi isteği dışında yani baskın kültürün zorlaması nedeniyle gerçekleşirse bu duruma ayrımcılık (segregation) adı verilebilir (Berry, 1997: 13).

Diğer bir kültürleşme stratejisi olan marjinalleşme (marginalisation), göç eden toplum tarafından öz kültürün korunması konusunda bir çaba olmaması veya bahse konu öz kültürün tamamen yok olması, aynı zamanda konuk ülke baskın kültürüne temas ve katılımının olmaması durumunu ifade etmektedir (Berry, 1997: 15). Marjinalleşme genelde göç eden toplumlar tarafından seçilen bir kültürleşme stratejisi olmamakla birlikte konuk ülke toplumu tarafından yapılan zorunlu asimilasyon (pressure cooker) veya zorunlu dışlama (segregation) veya her ikisinin olması göç eden toplumun marjinalleşmeyi seçmesine neden olabilir (Berry, 1997: 15). Bu çalışmanın ilerleyen bölümü bu bahse konu kültürleşme stratejilerinin Ermeni toplumu tarafından üç örnek ülkede, Lübnan, Fransa ve ABD’de hangilerinin tercih edildiğinin yine yukarıda belirtilen bağımsız ve aracı değişkenler göz önünde bulundurularak incelenmesine ayrılmıştır.

2.2. Ermeni Toplumunu ve Kültürleşme Stratejileri

Bu çalışmada öncelikle Ermeni toplumu için göç edilen toplumun yani Osmanlı toplumu’nun temel yapıları incelenecek ve sonrasında da her örnek konuk ülke toplumun göç eden Ermeni toplumu ve genel olarak kültürel yapıları (çok kültürlü veya etnik temelli) da göz önüne alınarak göç sonucu seçilen kültürleşme stratejileri analiz edilmeye çalışılacaktır.

2.2.1. Kaynak Toplumunun Yapısı

Çalışmada Ermeni Toplumunu için göç edilen kaynak toplum Osmanlı İmparatorluğu’nun 19. ve 20.YY’lardaki mevcut toplumu olarak kabul edilecek, Rusya’dan göç eden Ermeniler çalışmanın dışında bırakılacaktır. Ermeniler, Osmanlı İmparatorluğu’nun önemli etnik gruplarından biri olmuş ve ayrıkçı-ulusçu taleplerde bulunmadıkları uzun yıllar boyunca Osmanlı İmparatorluğu’nun çok

kültürlü yapısının bir özelliği olan millet sınıflandırması içerisinde geniş dini ve sosyal hürriyetlerden büyük ölçüde sorunsuz bir şekilde yararlanmış, İmparatorluğun siyasi, ekonomik ve sosyal yapıları içerisinde yer almış, özellikle 1863 Ermeni Milleti Nizamnamesi sayesinde İmparatorluk tarafından resmen etnik bir millet olarak kültürel bir özerlik içinde yaşamalarına izin verilmiştir (Ortaylı, 2017; Gürün, 1983).

19.YY'da Osmanlı İmparatorluğu'nun zayıflaması ve dağılma sürecine girmesi ve başta Rusya olmak üzere Batılı devletlerin "Doğu Sorunu" adı altında İmparatorluğu tasfiye etmeye başlamaları, anılan yüzyılın başında Sırlar, Yunanlılar, Bulgarlar gibi milletleri, yüzyılın ikinci yarısından sonra özellikle de 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı ve sonrasında imzalanan Berlin Antlaşması'ndan sonra Ermenileri bağımsızlık yönünde heveslendirmiş ve yüzyıllarca devam eden barış içinde bir arada yaşama ilkesinin son bulmasına neden olmuştur (Anderson, 1966: 23-56). Osmanlı İmparatorluğu sınırları içindeki topraklardan teker teker ayrılan ve bağımsız bir devlet olarak ortaya çıkan Yunanistan, Bulgaristan, Sırbistan ve Romanya, Ermenileri bağımsızlık yönünde daha da cesaretlendirmiştir (Gürün, 1983, Şimşir, 2007). Söz konusu toplum tarafından 19.YY'nın son çeyreğinde ve 20.YY'nın başında imparatorluktan ayrılmak ve bağımsız bir Ermenistan kurmak için Sasun İsyanları, Erzurum İsyanı, Van İsyanı, Zeytin İsyanı, Yozgat İsyanı, Kumkapı Olayları, II.Abdulhamit'e suikast girişimi, Karaköy Osmanlı Bankası'nın basılması olayı gibi çok sayıda isyan ve terör eylemlerini yapılmasına neden olmuştur (Şimşir, 2007). Ermenilerin hak iddia ettikleri topraklarda azınlık olmaları nedeniyle bu girişimlerin hiçbiri başarılı olmamakla birlikte bahse konu terör eylemleri ve isyanlar imparatorluk içinde varolan çok kültürlülük anlayışını büyük oranda bitirmiş ve Ermenilerin tarihindeki en büyük trajik göç olaylarından birini yaşayacakları tehcir olayının altyapısını imparatorluk yöneticilerinin düşüncelerinde doğmasına neden olmuştur (Gürün, 1983). Zira bu olaylar neticesinde Ermeniler imparatorluk içinde geniş haklara sahip olmalarını sağlayan Millet-i Sadıka unvanını yitirmişlerdir (Şimşir, 2007: 71). Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasından sonra Ermeniler Kafkas ve Doğu Cepheleri'nde tebaası buldukları Osmanlı İmparatorluğuna ihanet etmiş ve bir çoğu Rusya saflarında Osmanlı İmparatorluğuna karşı savaşmışlardır. Öyle ki Van ve Karaköse (Ağrı) Ermeni çeteleri tarafından işgal edilmiştir (Halaçoğlu, 2009: 58-88). Sonuç olarak Osmanlı İmparatorluğu tarafından son derece politikleşmiş ve terörize olmuş Ermeni azınlık devletin bekası amacıyla Doğu Anadolu'dan 1915 yılında tehcir edilerek İmparatorluğun yine başka bir bölgelerine Lübnan ve Suriye

başta olmak üzere yerleştirilmiştir. Savaş şartlarında her ne kadar bu göç olayı trajik sonuçlar doğurmuş ve Ermeni toplumu açısından yıkıcı etkiler yaratmışsa da bahse konu olayın Ermenilerin iddia ettikleri gibi soykırım olmadığı aşıkardır (Halaçoğlu, 2009: 98-103). Tarihsel süreç dikkatte alındığında Osmanlı İmparatorluğu'ndan yapılan Ermeni göçlerinin üç evrede incelenmesinin yerinde olacağı değerlendirilmektedir. Birinci evre 19.YY başından 1878 Berlin Antlaşması'na kadar olan süredir. Bu süre içerisinde Ermeniler henüz tam olarak bağımsızlık amacıyla imparatorluk karşıtı bir tavır almış değildir ve çok kültürlü yapı içerisinde geniş kültürel özerklik içerisinde yaşamaktadırlar. Anılan dönemdeki Ermeni göçleri daha çok ticari, ekonomik ve eğitim amacıyla ve gönüllü bir şekilde olup yapılmış, başta Fransa ve ABD.'ye yapılmıştır (Nalbandian, 1963: 40-58). İkinci evre 1878-1915 yılları arasını kapsamakta olup, bu yıllar Ermeni Milliyetçiliği'nin arttığı ve Ermeni terör olaylarının başladığı dönemi ifade etmektedir. Ermeni olaylarında önemli yer tutan Ramgavar, Taşnak ve Hınçak gibi Ermeni örgütleri bu dönem içerisinde kurulmuştur (Şimşir, 2007; Damadyan, 2009). Bu dönemdeki Ermeni göçleri yine ticari ve ekonomik nedenler başta olsa da artan terör eylemleri nedeniyle politik nedenler de göç sebepleri arasına girmiş ve yine göç Fransa, Latin Amerika ve ABD'ye ağırlıklı olarak yapılmıştır (Nalbandian, 1963: 255).

Son olarak 1915 – 1923 yılları arasındaki evrede daha önce bahsedildiği gibi tehcir olayı yaşanmış ve tarihin en büyük kitlesel Ermeni göçü gerçekleştirilmiştir. Bu evredeki göç büyük oranda siyasi ve etnik nedenlerle yapılmış, çok sayıda Ermeni mülteci durumuna düşmüş, büyük maddi ve manevi kayıplar yaşanmıştır. Göçler zorlama nedeniyle Suriye ve Lübnan'a yapılmış ve sonrasında dünyanın dört bir yanına yayılmıştır (Nalbandian, 1963: 260-277; Dadrian, 1995: 77-98). Bahse konu tehcir olayı, Ermeniler üzerinde derin bir travma yaratmış ve gittikleri ülkelerde radikal boyutta Türk düşmanlığını ve intikam hissi gibi sürekli canlı tutulan olguları yaratmalarına, kültürel değerlerini korumak için sürekli yaralı milliyetçilik olarak tanımladıkları kurulamayan büyük bir Ermeni Devleti hayali ile yaşamaların neden olmuştur (Şimşir, 2007; Gürün, 1983). Göç sonrası durumda yaşanan her şeyin nedeninin tehcir nedeniyle başlarına geldiği gibi paranoyak biçimde düşünceler Ermeni toplumu nezdinde hep canlı tutulmuştur (Şimşir, 2007). Diğer bir taraftan da göç ettikleri ülkelerde Ermeniler mağdur edilmiş bir Hıristiyan halk olarak kabul edilmiş ve bu anlayış Ermeni toplumunun göç ettiği çoğu konuk ülke halkları tarafından da büyük oranda desteklenmiştir (Şimşir, 2007). Sözde Ermeni

Soykırımının bu ülkelerin parlamentolarında birbiri ardına kabul edilmesinin bunun en belirgin kanıtı olduğu söylenebilir.

2.2.2. Lübnan ve Ermeniler

Lübnan, küçük yüzölçümüne karşın bünyesinde Maruni, Dürzi, Rum-Ortodoks, Sünni, Şii, Ermeni, Filistinli gibi çok sayıda dini ve etnik kimliği barındıran ve çok hassas dengeler üzerinde yönetilen bir Ortadoğu ülkesidir (Kor, 2011). Ermeniler için Lübnan tehcir sonrası yerleşilen ilk bölgelerden biri ve daha sonra başka ülkelere yapılacak göç için bir basamak olarak değerlendirilmiştir. Özellikle Latin Amerika ve Fransa'ya yapılan göçlerde Lübnan kaynaklı Ermenilerin sayıca ezici üstünlüğü olduğu görülmektedir (Mandel, 2003). Lübnan'daki Ermeni nüfus tahmini olarak 117.000 olmakla birlikte Ermeni diasporası içerisinde en radikal grubu oluşturmaktadır (Şimşir, 2007). Ermenilerin Lübnan'da tercih ettikleri kültürleşme stratejileri için öncelikle bağımsız değişkenler incelendiğinde, Ermeniler buraya tamamen zorunlu nedenler gelmişler ve hiçbir zaman Lübnan'ı göç için ideal bir ülke gibi görmedikleri gibi gönüllü olarak da burada kalmamışlardır (Longrigg, 1968). Ayrıca Fransız Manda döneminde Fransa tarafından uygulanan politikalar Ermenilerin Lübnan'da istenmeyen bir azınlık durumuna düşmesine neden olmuştur (Longrigg, 1968; Şimşir, 2007). Suriye ve Lübnan'da yükselen Arap milliyetçiliği nedeniyle zor durumda kalan Fransızlar, Ermenileri Suriye ve Lübnan'ı ellerinde tutabilmek için önemli bir destekçi olarak görmüşler ve bu amaçla Fransız-Ermeni Lejyonları kurmuşlardır (Kor, 2011; Şimşir, 2007; Longrigg, 1968). Bu durum ise Arap nüfus arasında Ermenilere karşı nefret duygularının gelişmesine neden olmuştur (Longrigg, 1968). Fransızların Ermenileri güçlendirme konusunda izledikleri politikanın diğer bir etkisi de Lübnan'ın demografik yapısının bozulması şeklinde görülmüştür. Yukarıda belirtildiği gibi çok hassas bir etnik denge üzerinde duran Lübnan'da Ermeni nüfusun artması ülkedeki Hıristiyan-Müslüman dengesini bozmuş ve bu da Müslüman Arapların Ermenilere karşı daha fazla nefret duymalarına neden olmuştur (Kor, 2011). Başka bir deyişle, Ermeniler bölgede hem Fransız işgalinin işbirlikçileri hem de Lübnan'ın hassas dengesini bozan istenmeyen bir etnik unsur olarak kabul edilmiştir. Ermeniler ise Müslüman Arapların bu tavırları neticesinde daha da radikalleşmişler ve kendi etnik kimlerini tehdit unsurları çerçevesinde koruyarak daha ayrıkçı bir yol izlemişlerdir. Ayrıca Lübnan'da bulunan etnik temelli toplumsal kutuplaşma bu tercihi için katalizör etkisi yapmıştır (Kor, 2011; Longrigg, 1968). Lübnan'ın uzun yıllar etnik temelli iç savaş yaşaması ve Ermeni toplumun bu iç savaşın içinde olması zaten diğer etnik gruplar ile temas kurmayan

Lübnan Ermenilerini iyice radikalleştirmiş ve 1970’li ve 1980’li yıllarda Asala gibi örgütlerle icra edilen Ermeni terörünün lokomotifi konumuna getirmiştir (Kor, 2011; Şimşir, 2007; Gürün, 1983; Şimşir, 2000). Sonuç olarak Lübnan’daki Ermeni toplumunun kültürleşmenin bağımsız değişkenleri açısından değerlendirildiğinde hem kaynak toplumun yapısı (Hıristiyan olmaları) hem de konuk ülke baskın toplumunun tutumu (işbirlikçi ve etnik tehdit olarak algılanmaları) nedeniyle etnik kimliklerini tehdit unsuru üzerine inşa ettikleri ve dolayısıyla kültürel yönden tutuculaştıkları düşünülmektedir. Ayrıca konuk ülke halkı ile temas kurmaktan uzak durdukları gibi bahse konu konut ülkenin kurumsal yapılarına da yapıcı yönde katılmadıkları görülmektedir. Başka bir deyişle Lübnan’da bulunan Ermeni toplumu için ayrılma (seperation) ve bir oranda da ayrımcılık (segregation) kültürleşme stratejilerinin geçerli olduğu söylenebilir.

2.2.3. Fransa ve Ermeniler

Fransa’da güçlü bir Ermeni cemaati bulunmakta olup, yaklaşık nüfusları 500 bin civarındadır (IPFS, 2018). Fransa’ya Ermeni göçünün daha 19.yüzyılın başlarında başlamış ve 20. yüzyıl boyunca yapılan kesintisiz göç nedeniyle güçlü bir diaspora ortaya çıkmıştır (Cohen, 2008: 55). Fransızlar ile Ermeniler arasında tarihsel bağlar da oldukça güçlüdür. Haçlı Seferlerinden beri Fransa, Ermenilerin gözünde hep bir koruyucu ve sığınılacak ikinci bir anavatan olarak değerlendirilmiştir (Şimşir, 2007). Ayrıca Paris dışındaki bölgelerde oldukça tutucu sayılabilecek Fransız toplumunca Ermenilere, Hıristiyanlığı ilk kabul eden milletlerden olması ve yüzyıllarca doğuda Müslüman egemenliği altında yaşamış olmalarının vermiş olduğu mağduriyet nedeniyle sempati beslediği de bir gerçektir (Şimşir, 2007; Gürün, 2003). Diğer bir göz önünde bulundurulması gereken husus da Ermenilerin Fransa’ya daha çok ticari, ekonomik ve eğitim gerekçeleriyle göç etmeleridir. Zira bahse konu göç gönüllü olarak ve daimi ikamet etme isteğiyle yapılmış ve Fransa, Ermeniler tarafından genelde yabancı bir ülkeden ziyade yukarıda belirtildiği gibi ikinci vatan olarak değerlendirilmiştir (Panossian, 2006). Dolayısıyla denilebilir ki gerek Fransızlar gerekse Ermeniler için kültürleşme kavramının bağımsız değişkenler olumlu yöndedir. Bu noktadan hareketle aracı değişken konumundaki kültürel tutuculuk Ermeni toplumu için Fransa’da diğer ülkelere göre daha az, Fransız toplumu ile temas ve bahse konu toplumun kurumsal yapılarına katılım diğer ülkelere kıyasla daha fazladır. Daha nicel bir ifade ile anlatılırsa, Fransa’daki Ermeni toplumunda sadece 2000 civarında öğrenci Ermeni okullarına gitmektedir özellikle Ermeni gençler arasında Ermenice bilenlerin sayısı oldukça azdır. Buna karşın Ermenilik konusunda fanatik sayılabilecek kişi sayısı 5-20.000 arasındadır

(Panossian, 2006). Ayrıca Fransız bilim, kültür, sanat ve siyasi hayatında pek çok Ermeni vardır (Şimşir, 2007). Örnek olarak geçmişte Fransız Dış İşleri Bakanlığı yapmış Patric Deveciyan ve ünlü Fransız yazar Charles Anzavour Ermeni asıllıdır (Şimşir, 2007). Şu ana kadarki veriler değerlendirildiğinde Fransa'daki Ermeni toplumu için büyük oranda asimilasyon stratejisinin benimsendiği söylenebilir ama dikkat edici unsur Ermeni toplumunun her ne kadar Fransızlaştığı doğru ise de Fransa'da Ermeni kültürünün korunması ve yaşatılması konusunda Ermenilerce çok aktif bir çaba sarf edilmektedir (Cohen, 2008). Kaldı ki az sayıdaki Ermeni fanatik Fransız Ermenilerini Ermenilik konusunda siyasileştirmeye ve harekete geçirmeye yetmektedir (Şimşir, 2007). Başka bir deyişle Fransa'daki Ermeni Diasporası'nın çekirdeğini (core) oluşturan bu kesim çok aktif diasporik bir duruş sergilemektedir (Şimşir, 2007; Gürün, 1983). Bu çekirdek grubun en büyük korkusu Ermeni gençlerinin Fransız kültürü içerisinde tamamen asimile olmasıdır. Bu nedenle Ermenilerin Fransız makamları ile oldukça iyi ilişkileri olan sosyal-kültürel kulüpleri, dini teşkilatları, yardım kuruluşları, dernekleri, eğitim kurumları, basın-yayın organları ve hatta siyasi partileri bulunmakta olup, bütün Fransa genelinde bu kuruluşlarca devamlı olarak Türk düşmanlığı da dahil olmak üzere Ermeni değerleri yüceltilmekte, anımsatılmakta ve yaygınlaştırılmaktadır (Şimşir, 2007; Sert, 2005). Diğer bir deyişle, Ermeni kültürü ve kimliği sürekli canlı tutulmaya çalışılmaktadır. Sonuç olarak denilebilir ki Fransa'daki Ermeni toplumu tarafından büyük oranda asimilasyon stratejisi seçilse de tam olarak bir asimilasyondan bahsetmek yanlış olacaktır. Bu minvalde Fransız Ermenileri asimilasyon ile entegrasyon kutuplarından oluşan bir doğru parçası üzerinde asimilasyon tarafına yakın bir yerde buldukları değerlendirilmektedir.

2.2.4. ABD ve Ermeniler

Amerika Birleşik Devletleri'ne Ermeni göçleri 19.YY'da daha çok ekonomik ve ticari nedenlerle yapılmış ve daha sonraki dönemlerde bu göç artarak devam etmiştir. 21. Yüzyılın ilk çeyreği itibariyle başta Kaliforniya Eyaleti ve Boston Şehri'nde olmak üzere ABD'de yaklaşık 800.000 Ermeni ikamet etmektedir (Bakalian, 2013: 102). ABD' de bulunan Ermeni Diasporası, Fransa ve Rusya ile birlikte dünyada en kalabalık nüfusa sahip Ermeni Diasporalarından birisidir (Bakalian, 2013: 104). Ancak maddi imkanları, ulaştıkları pozisyonlar ve lobilere açık Amerikan siyasi sistemi sayesinde Amerikan Ermeni Diasporası diğer ülkelerdeki Ermeni Diasporalarına kıyasla çok daha güçlü olmakla birlikte Ermeni iddialarının siyasi ve mali gücünde de lokomotif görevi üstlenmişlerdir (Şimşir, 2007). Çalışmada daha önce belirtilen bağımsız değişkenler göz önüne alındığında,

Amerikan toplumunda Ermeniler için her zaman yüksek miktarda, daha çok dini nedenlerden dolayı, sempati beslendiği bir gerçektir (Şimşir, 2007; Suny, 1993). Bu sempatinin ortaya çıkmasında 19.yy'dan itibaren Osmanlı Ermenilerine yönelik Protestan misyonerlik çabalarına başlayan Amerikan Board Teşkilatı ve Evangelist Hareketlerin de çok önemli bir etkisi vardır (Şimşir, 2007; Grabill, 1971). Zira 19.yy'ın başlarında Müslüman Türkleri ve Ortodoks Rumları Protestanlaştırmayı hedefleyen Amerikan Board Teşkilatı ve Evangelist Hareket bu amaçlarında başarılı olamayınca Ermenilere yönelmiştir. Bahse konu teşkilat ve harekete bağlı misyonlar başta Doğu Anadolu olmak üzere Ermenilerin yoğun olarak yaşadığı bölgelerde hem okul ve hastane gibi sosyal hizmete yönelik tesisler kurmuş hem de Ermeni ulusal bilincinin artmasına çaba sarf etmiştir. Bu minvalde de kendilerine Ermenilerden oluşan hatırı sayılır bir cemaat oluşturmuşlardır (Grabill, 1971). Söz konusu teşkilat ve harekete bağlı olarak çalışan ve Ermenilerin yoğun olarak yaşadığı bölgelerde görev yapan misyonerler ise Amerikan toplumunda Ermenilerin “ezilmekte olan mağdur Hıristiyanlar” olduğuna yönelik bir söylemin yerleşmesine neden olmuşlardır (Şimşir, 2007). Bu söylem ise Hıristiyan kimliğinin güçlü olduğu Amerikan toplumunda Ermenilerin için “acı çeken din kardeşleri” imajının ortaya çıkmasına ve bir sempatinin oluşmasına neden olmuştur (Şimşir, 2007).

Din bağlamında duyulan sempatinin yanında Amerikan toplumunun, etnik temelli bir devlet olmadığı için göç hareketine karşı diğer bir çok topluma kıyasla çok daha kabul edici ve dahil edici olduğu da bir ayrı bir unsurdur (Cohen, 2008). Diğer bir yandan Ermeniler tarafından ABD, Fransa kadar olmasa da yaşanılacak bir vatan olarak kabul edilmiştir. Bunun en iyi kanıtı da ABD' ye giderek artan ve kesintisiz devam eden Ermeni göçüdür (Waldstreicher, 1989). Başka bir deyişle, göç konusunda her iki toplum da olumlu düşüncelere sahip ve göç eden toplum tarafından gönüllülük esasına göre hareket edilmektedir. Amerikan Ermeni toplumunun kültürel tutuculuğu incelendiğinde, yüksek oranda Ermeni kurum ve kuruluşu olmasına rağmen, Ermeniler arasında özellikle genç nesiller de yüksek bir konuk ülkenin baskın kültürünü yani Amerikan kültürünü benimseme davranışı gözlenmekte, Ermenice bilenlerin oranı ve Ermeni okullarına gidenlerin oranı her geçen gün azalmaktadır (Waldstreicher, 1989). Ayrıca Ermeni toplumunun Amerikan kültürüne ve kurumlarına temas ve katılımı oldukça yüksektir (Waldstreicher, 1989). Örnek olarak, Steven Derounian Amerikan siyasetinde ciddi noktalara gelmiş ve 1952-1964 yılları arasında New York Eyaleti'nden Amerikan Kongresine seçilmiştir (Şimşir, 2007). Charles Pasayan Dökmeciyan 1980'li

yıllarda Kaliforniya Eyaleti valiliğini yapmıştır (Şimşir, 2000). Paul Ignateus ise Johnson döneminde Amerika Birleşik Devletleri'nin Donanma Bakanlığı görevini yapmıştır (Şimşir, 2000). Yukarıda belirtilen hususlar dikkate alındığında Amerikan Ermeni toplumu tarafından asimilasyon stratejisinin belirlendiği düşünülebilir ama Fransa örneğinde olduğu gibi Amerikan Ermeni toplumu her ne kadar asimile olmuş gibi görünse de tam olarak asimilasyondan bahsetmek yanlış olacağı değerlendirilmektedir. Amerikan Ermeni toplumu tarafından görmedikleri bir ülkeyi “kayıp vatan” , hiç tanımadıkları Türkleri ise “ebedi düşman” ve üzerinde kimlik inşa edebilecekleri bir “öteki” olarak kabul eden ve asimilasyona karşı bu şekilde dayanabilen bir anlayış geliştirilmiştir (Şimşir, 2007; Sert, 2005). Dolayısıyla böylesine bir kimlik inşası Amerikan Ermenilerinin tam olarak asimile olmalarını engellemiş ve bütün imkanları ile bu hayali vatan için çalışmaya başlamışlardır. Bugün Amerikan Ermenileri arasında Türk düşmanlığı ve kayıp vatan, Ermenistan'ın varlığından bile daha çok Ermenilik bilincinin gelişmesine katkı sağlamaktadır (Şimşir, 2007). Ayrıca dünya çapında faaliyet gösteren Ermeni kuruluşlarının merkezlerinin neredeyse hepsinin ABD'ye taşınması Amerikan Ermenileri için tam bir asimilasyondan bahsetmenin yanlış olabileceğini göstermektedir. Dolayısıyla Fransa örneğinde olduğu gibi, Amerika Ermenilerinin de asimilasyon ve entegrasyon kutuplarından oluşan doğru parçasının merkeze yakın ama asimilasyon tarafına kayan bir kesiminde yer aldıkları değerlendirilmektedir.

Sonuç

Bu çalışmada dünyanın çeşitli bölgelerine dağılmış Ermeni toplumunun diaspora olarak kabul edilmesi için gereken kriterler incelenmiştir. İncelemenin sonucunda Ermeni toplumunun göç ettikleri ülkelerde kendi etnik ve kimliksel özelliklerini göç ettikleri ülkelerin siyasi, sosyal ve ekonomik şartları nezdinde değişen oranlarda da olsa korudukları görülmüştür. Ayrıca çalışmada dünyanın değişik bölgelerinde birbirinden ayrı topluluklar halinde yaşamalarına rağmen Ermeni toplumunun hayali ve özlem duyulan bir anavatan imgesini yücelttikleri ve benimsedikleri tespit edilmiştir. Bu minvalde çalışmada değişik ülkelere dağılan Ermeni toplumunun gerek nitelik gerekse nicelik açısından bir diaspora oluşturduğu sonucuna varılmıştır. Akabinde çalışmada odaklanılması uygun görülen Lübnan, Fransa ve ABD'deki Ermeni Diasporaları'nın kültürleşme stratejileri, söz konusu ülkelerin siyasi, tarihsel, sosyal ve ekonomik yapıları göz önünde bulundurularak analiz edilmiştir. Bahse konu analiz neticesinde Ermeni toplumunun, yoğun etnik ve mezhepsel çatışma ve gerilim yaşandığı Lübnan'da

kültürleşme stratejisi olarak ayrıkçılığı (seperation) ve bir oranda ayrımcılığı (segregation) benimsediği görülmüştür. Ermeni toplumunun başta kültürel ve siyasi alanda olmak üzere toplumsal hayata oldukça etkin olarak katıldığı ve ulus devlete dayalı kimlik anlayışının hakim olduğu Fransa'da ise benimsenen kültürleşme stratejisinin asimilasyon tarafı daha güçlü olmak üzere asimilasyon ve entegrasyon arasında bir konumda olduğu tespit edilmiştir. Ulusal kimliğin etnik veya dinsel kaidelerden ziyade bireysel haklar ve vatandaşlık temelinde biçimlendiği Amerika Birleşik Devletleri'nde ise Ermeni toplumunun Fransa'da olduğu kadar olmasa da asimilasyon tarafı güçlü olmakla beraber asimilasyon ile entegrasyon arasında bir kültürleşme stratejisi benimsediği sonucuna varılmıştır. Bu minvalde aynı kaynak coğrafya ve toplumdaki dünyanın değişik bölgelerine dağılan Ermeni Diasporası'nın belli kimliksel özelliklerini korudukları fakat aynı zamanda göç edilen ülkelerin öznel şartlarına göre farklı kültürleşme stratejileri benimsedikleri görülmektedir.

Kaynakça

- Anderson, M.S. (1966). *The Eastern Question, 1773-1922*. New York: St. Martin Press.
- Armeniagogo (2018). Armenian Diaspora Population and Churches in USA <https://armeniagogo.com/armenian-diaspora/>(14.11.2018)
- Bakalian, A. P. (2013). *Armenian Americans . From Being to Feeling Armenian*. New York:Transaction Publishers.
- Berry, J. W. (1997). Immigration, Acculturation, and Adaption. *International Association of Applied Psychology*, 48(1): 4-38.
- Berry, J. W. ve Sam D. (1996). Acculturation and Adaptation. *Handbook of Cross-Cultural Pyshology*, 3(1): 12-40.
- Brubaker, R. (2005). The 'Diaspora' diaspora. *Ethnic and Racial Studies*, 28(1): 3-26.
- Cohen, R. (2008). *Global Diasporas: An Introduction*. Oxon: Routledge.
- Dadrian, V. N. (1995). *The History of the Armenian Genocide*. Oxford: Oxford University Press.
- Damadyan, M. (2009). *Bir Ermeni Komitecinin Hatıraları*. (Çev.:H. Selvi) İstanbul: Timaş Yayınları.
- Halaçoğlu, Y. (2009). *Ermeni Tehciri*. İstanbul: Bablıali Kültür Yayıncılığı.
- Grabill, J. L. (1971). *Protestant Diplomacy and the Near East: Missionary Influence on American Policy, 1810-1927*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

- Gürün, K. (1983). *Ermeni Dosyası*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- IPFS (2018). *Armenians in France*.
https://ipfs.io/ipfs/QmXoypizjW3WknFiJnKLwHCnL72vedxjQkDDP1mXWo6uco/wiki/Armenians_in_France.html (13.11.2018)
- İskefiyeli, Z. (2007). *Ermeni Kimliğinin Oluşumunda Din Faktörü: Hıristiyanlık, Kilise ve Misyonerler*. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 2(1): 23-46.
- Kor, Z. T. (2011). *Ortadoğu'nun Aynası: Lübnan*. İstanbul: İHH Kitap.
- Longrigg, S. H. (1968). *Syria and Lebanon Under the French Mandate*. Beyrut: Libraire Du Liban.
- Kymlicka, W. (1995). *Multicultural Citizenship*. Oxford: Clarendon Press.
- Mandel, M. (2003). *In the Aftermath of Genocide: Armenians and Jews in Twentieth Century France*. Durham: Duke University Press.
- Murphy H.B.M. (1995). *Migration and the Major Mental Disorder*. *Mobility and Mental Health*, 177(1): 221-249
- Nalbandian, L. (1963). *The Armenian Revolutionary Movement, The Development of Armenian Political Parties Through the Nineteenth Century*. Berkeley: University of Californian University Press.
- Ortaylı, İ. (1985). *Tanzimattan Cumhuriyete Yerel Yönetim Geleneği*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Ortaylı, İ. (2017). *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Panossian, R. (2006). *The Armenians From Kings to Merchants and Commissars*. New York: Colombia University Press.
- Richmond, A. (1993). *Reactive Migration: Sociological Perspectives on the Refugee Movements*, *Journal of Refugee Studies*, 6(1): 7-24.
- Sert, S. (2005). *Haçlıların Son Kurbanı: Ermeniler*. İstanbul: Kum Saati Yayınları.
- Suny, R. G. (1993). *Looking Towards Ararat, Armenia in Modern History*. Indiana: Indiana University Press.
- Şimşir, B.N. (2007). *Ermeni Meselesi 1774-2005*. Ankara: Bilgi Yayınları.
- Şimşir, B.N. (2000). *Şehit Diplomatlarımız (1973-1994)*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Waldstreicher, D. (1989). *The Armenian Americans*. New York: House Publishers.
- Walker, C. J. (1980). *Armenia: The Survival of A Nation*. Londra: St.Martin Press.

